

УДК 316.4:94+008

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.4>

Оксана ЖУК

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет,
вул. Львівська, 75, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43017
ORCID: 0000-0002-9413-7651

Оксана СІЛЬВЕСТРОВА

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет,
вул. Львівська, 75, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43017
ORCID: 0000-0002-8930-8698

Олена ГАПОНЧУК

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет,
вул. Львівська, 75, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43017
ORCID: 0000-0002-8603-277X
DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.4>

Бібліографічний опис статті: Жук, О., Сільвестрова, О., Гапончук О. (2022). Соціальні виклики в сучасному українському суспільстві в умовах воєнного стану та в повоєнний період. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 22–29, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.4>

СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

В умовах повномасштабної війни росії в Україні різко зросли соціальні ризики (політичні, економічні, демографічні та ін.), поставивши нові виклики вітчизняній системі соціального захисту та соціального забезпечення. Соціальні наслідки війни та повоєнного періоду можуть бути як короткостроковими (демографічні, в т.ч. й руйнування усталених сімейних структур), та і довгостроковими. Останніх є переважна більшість, в т.ч. питання повноцінного повернення військових до цивільного життя, питання реабілітації військових та цивільного населення; проблема погіршення стану здоров'я та інвалідності військових і цивільного населення; вимушене переселення цивільного населення з зони бойових дій та окупації, а також міграція за кордон; економічна, політична, соціальна дестабілізація суспільства тощо.

Відповідно, постає потреба детального вивчення та аналізу різноманітних соціальних викликів, ризиків, пов'язаних із ними, а також розробка програми мінімізації та усунення негативних наслідків. Система соціального захисту є одним із ключових механізмів у подоланні негативних наслідків війни та відновлення добробуту громадян. Адже під соціальним захистом розуміється не лише надання фінансової допомоги потребуючим категоріям, а й забезпечення добробуту, безпеки та свободи усіх членів суспільства. Оскільки головним завданням системи соціального захисту є запобігання виникненню складних життєвих обставин особи, сім'ї, їх своєчасне виявлення та подолання, то надзвичайно важливою є роль соціальної держави (зокрема, фінансові та юридичні механізми) для соціального забезпечення, тобто забезпечення соціальних гарантій, соціальних допомог (матеріальних виплат), та надання соціальних послуг. Не менш важливу роль грають громади, соціальні групи та сім'я. Тому значна увага приділяється питанню соціальної солідарності суспільства.

У статті визначено ряд важливих напрямів роботи системи соціального захисту задля подолання або мінімізації повоєнних соціальних викликів. Звернено увагу, що практично всі вони співпадають із «Великими викликами соціальної роботи».

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні виклики, соціальна реабілітація, соціальна терапія.

Oksana ZHUK

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Socio-Humanitarian Technologies,
Lutsk National Technical University,
Lvivska str., 75, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43017,
oks_zhuk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9413-7651*

Oksana SILVESTROVA

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Socio-Humanitarian Technologies,
Lutsk National Technical University,
Lvivska str., 75, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43017,
oksana_35@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8930-8698*

Olena GAPONCHUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department
of Socio-Humanitarian Technologies, Lutsk National Technical University,
Lvivska str., 75, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43017,
lenagaponchuk83@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8603-277X
DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.4>*

To cite this article: Zhuk, O., Silvestrova, O., Gaponchuk, O. (2022). Sotsialni vyklyky v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi v umovakh voiennoho stanu ta v povoiennyi period [Social challenges in modern Ukrainian society under martial law and in the post-war period]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 22–29, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.4>

SOCIAL CHALLENGES IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY UNDER MARTIAL LAW AND IN THE POST-WAR PERIOD

In the context of Russia's full-scale war in Ukraine, social risks (political, economic, demographic, etc.) have sharply increased, posing new challenges to the domestic system of social protection and Social Security. The social consequences of the war and the post-war period can be either short-term (demographic, including the destruction of established family structures), or long-term. The latter are the overwhelming majority, including the issue of a full-fledged return of the military to civilian life, the issue of rehabilitation of the military and civilian population; the problem of deterioration of the health and disability of the military and civilian population; forced relocation of the civilian population from the war zone and occupation, as well as migration abroad; economic, political, social destabilization of society, etc.

Accordingly, there is a need for a detailed study and analysis of various social challenges, risks associated with them, as well as the development of a program to minimize and eliminate negative consequences.

The social protection system is one of the key mechanisms in overcoming the negative consequences of war and restoring the well-being of citizens. After all, social protection means not only the provision of financial assistance to the needy categories, but also the provision of well-being, security and freedom of all members of society. Since the main task of the social protection system is to prevent the emergence of difficult life circumstances of an individual and family, their timely detection and overcoming, the role of the welfare state (in particular, financial and legal mechanisms) is extremely important for social security, i.e. providing social guarantees, social benefits (material payments), and provision of social services. Communities, social groups and the family play an equally important role. Therefore, considerable attention is paid to the issue of social solidarity of society.

The article defines a number of important areas of work of the social protection system to overcome or minimize post-war social challenges. It is noted that almost all of them coincide with the «Big challenges of social work».

Key words: social protection, social security, social challenges, social rehabilitation, social therapy.

Постановка проблеми у головному вигляді і її зв'язок із важливими проблемами та практичними завданнями. XXI століття позначене

війнами, військовими конфліктами, природними та техногенними катаклізмами, гуманітарними катастрофами та порушеннями прав

людини. Наслідком цього є соціальні виклики – проблемні ситуації, від розв’язання якої залежить не лише подальше функціонування, а й саме існування суспільства та держави. Виклики породжують загрози для людини, спільнот, суспільства в цілому. Соціальні виклики мають різний характер і проявляються у вигляді ризиків, загроз, небезпек у різних сферах – економічній, фінансовій, військовій, соціально-політичній, національній, інформаційній тощо.

Ряд таких соціальних наслідків може бути короткостроковими (демографічні, в т.ч. й руйнування усталених сімейних структур), проте більшість має розтягнутий на роки та десятиліття негативний вплив. Це й питання повноцінного повернення військових до цивільного життя, що часто супроводжується складними життєвими обставинами; погіршення стану здоров’я та інвалідність військових і цивільного населення; вимушене переселення цивільного населення з зони бойових дій та окупації у більш спокійні регіони та міграція за кордон; економічна, політична, соціальна дестабілізація суспільства тощо.

Відповіддю на виклик є вивчення та окреслення проблеми, ґрунтовний аналіз та подальші дії для мінімізації наслідків викликів. Особливо значимим з точки зору реагування на ці небезпеки є їх квантифікація (лат. *quatum*), тобто вимірювання, встановлення їх кількісних ознак, а також ідентифікація (лат. *indentifico*) небезпек, тобто їх виявлення, визначення характеристик, вірогідності настання (Кравченко, 2016).

Аналіз останніх досліджень, у яких запроваджено вирішення проблеми. Основи теорії викликів розроблені британським істориком Арнольдом-Джозефом Тойнбі, автором дванадцяти томної праці з питань порівняльної історії цивілізацій «Дослідження історії» (1934–1961). Суть його концепції полягає в тому, що походження та розвиток цивілізації можливе лише за умови впливу на суспільство різних чинників («викликів»), які вимагають від суспільства адекватної відповіді на них. При цьому завжди можливі різні варіанти розвитку, бо можливі різні відповіді на той самий виклик. Відповіддю на виклик може бути або зростання – перехід у більш високий і більш досконалий стан, або розпад. За надання адекватної «відповіді» на «виклики», вважав А. Тойнбі, відповідає «творча меншість», яка висуває і реалізо-

вує ідеї, об’єднує людей для досягнення мети (Toynbee, n.d.).

Дослідження проблеми повоєнних соціальних наслідків у різні історичні періоди здійснювали зарубіжні та вітчизняні науковці Г. Обінгер та К. Шміт (Obinger, Schmitt, 2019), В. Філіпчук (Філіпчук, 2018).

Мета статті. Аналіз основних соціальних викликів в українському суспільстві у період війни та прогнозування розвитку соціальних викликів у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отримання наукових результатів. Війна росії проти України, розпочата у 2014, продовження повномасштабної війни проти українського суспільства у 2022 році призвело до різного роду соціальних викликів, які потрібно вже зараз ідентифікувати та квантифікувати. Такої ж процедури вимагатимуть повоєнні виклики, які вже сьогодні можуть бути частково прогнозовані.

Ще у 2015 р. Американська академія соціальної роботи та соціального забезпечення визначила т.зв. «Великі виклики соціальній роботі» (Grand Challenges for Social Work). Хоча серед них і немає викликів, безпосередньо пов’язаних із воєнними діями, проте практично всі вони є дотичні до питань соціального захисту в умовах війни та повоєнній відбудові суспільства:

- Забезпечення здорового розвитку молоді, в т.ч. підтримки психічного здоров’я.
- Усунення прогалин у галузі охорони здоров’я (розробка ефективних рішень для подолання обмеженого доступу до медичного обслуговування через різного виду дискримінацію).
- Зупинення насильства в сім’ї.
- Збільшення тривалості життя та його продуктивності (розробка справедливої соціальної політики та програм у сфері зайнятості, волонтерства, піклування та освіти для усіх вікових категорій).
- Подолання соціальної ізоляції.
- Вирішення проблеми бездомності. З цієї проблеми стинулися десятки тисяч українців, житло яких було знищене російськими окупантами.
- Соціальна відповідь на зміну середовища. Екологічні та техногенні загрози у воєнний та повоєнний період зростають в рази (яскравий приклад – захоплення російськими військами

Чорнобильської та Запорізької АЕС та ядерний шантаж з боку росії).

– Використання технологій для соціального блага. Впровадження технологій на місцях (організація роботи та навчання у дистанційному форматі, де це можливо) дозволить налагоджувати та підтримувати ефективну комунікацію між різними соціальними структурами.

– Сприяння розумному позбавленню волі, зокрема, через процедуру пробації.

– Зменшення надзвичайної економічної нерівності.

– Фінансові можливості для всіх.

– Досягнення рівних можливостей та справедливості.

– Усунення расизму (Сільвестрова О.Ю., 2021; Coyle, n.d.).

Серед наявних та прогнозованих повоєнних викликів в українському суспільстві на сучасному етапі: реінтеграція учасників бойових дій; реадаптація внутрішньо-переміщених осіб (далі – ВПО) та вимушено переміщених осіб за кордон, особливо тих, хто втратив житло; медико-соціальна та соціально-психологічна реабілітація військових та цивільних, які постраждали від насильства, отримали травми, інвалідність, втратили близьких; працевлаштування людей, які втратили роботу, забезпечення житлом громадян, які втратили житло; повернення переселених за кордон українських громадян в Україну; відновлення житла і зруйнованих міст із врахуванням принципів «універсального дизайну» та наявності укриттів і бомбосховищ. Тому вже сьогодні важливо прогнозувати, описувати, вивчати, а також розробляти шляхи, методи та інструменти подолання повоєнних соціальних викликів.

Одним із таких шляхів є соціальний захист населення. Система соціального захисту допомагає окремим особам і сім'ям, особливо вразливим категоріям, долати кризи і потрясіння, знаходити роботу, підвищувати продуктивність, інвестувати в здоров'я та освіту своїх дітей і захищати старіюче населення. Соціальний захист охоплює низку стратегій і програм, необхідних для зменшення наслідків бідності та ізоляції протягом усього життя (Social protection, n.d.)

Слід наголосити на такому суттєвому аспекті соціального захисту, як можливість його існування тільки за умов соціальної солідарності,

оскільки соціальний захист здійснюється спільними зусиллями всього населення країни (Філіпчук, 2018). Адже основне завдання системи соціального захисту – запобігання виникненню складних життєвих обставин для особи, сім'ї, їх своєчасне виявлення та подолання. І тут є надзвичайно важливою є роль соціальної держави (зокрема, фінансові та юридичні механізми) для соціального забезпечення, тобто забезпечення соціальних гарантій, соціальних допомог (матеріальних виплат), та надання соціальних послуг. Не менш важливою є роль громади, соціальної групи та сім'ї. І саме тут найбільше значення має солідарність суспільства – соціальна згуртованість, соціальна взаємодія та соціальне партнерство.

Тому головним завданням, на нашу думку, є підготовка громад, родини, соціальної групи до активної відповіді соціальні виклики, зумовлені війною. Найперше, це реінтеграція учасників бойових дій, реадаптація, реабілітація, соціальна інклюзія постраждалих військових та цивільних осіб від наслідків воєнних дій.

Реінтеграція учасників бойових дій – це комплекс заходів як з боку держави, так і самих ветеранів/ветеранок, спрямований на відновлення соціальних ролей, зв'язків, набуття втрачених прав і можливостей, поновлення соціальної цілісності особи (Бойко-Бузиль, 2021). Реінтеграція ветеранів/ветеранок та їх сімей у мирне життя повинна спрямовуватись на їх соціальну активність, а також відбуватись через активну участь у соціально-економічному розвитку місцевих громад. Реінтеграція учасників/учасниць бойових дій за міжнародними стандартами включає кілька компонентів: 1) соціальний – відновлення сімейних ролей та статусів; 2) економічний – забезпечення роботою та /або матеріальною підтримкою для медичної реабілітації; 3) соціально-політичний (залучення до громадської активності та політичних процесів).

За результатами проведення у 2021 р. дослідження оцінки потреб ветеранів в рамках програми реінтеграції ветеранів IREX у співпраці з ГО Veteran Hub та ГО «Юридична сотня» було визначено такі інструменти соціально-економічної реінтеграції ветеранів/ветеранок: сприяння працевлаштуванню, пріоритет – ветеранам з інвалідністю, надання комплексних послуг з кар'єрного розвитку, фінансові чи

податкові пільги роботодавцям, додаткові тижні відпустки, пільги при вступі до університетів, матеріальна підтримка для лікування/реабілітації (Реінтеграція, 2021).

Враховуючи світовий та вітчизняний досвід подолання повоєнних соціальних викликів, визначимо такі важливі напрями роботи задля їх подолання або мінімізації:

1. Підготовка сімей, громад до повернення і тривалої реінтеграції та реабілітації учасників/учасниць бойових дій, постраждалих військових та цивільних осіб. Важливу роль тут відіграватиме інформаційно-роз'яснювальна робота з боку медійників щодо поширення позитивного іміджу ветеранів/ветеранок, їх потреб та психологічного стану на наслідків посттравматичного синдрому. Варто поєднувати зусилля психологів, соціальних працівників, «мобільних бригад швидкого реагування» для роботи з ветеранами/ветеранками, постраждалими цивільними особами та їх сім'ями (Звіт, 2020).

2. Залучення ветеранів/ветеранок до активної діяльності у громадських організаціях (які будуть об'єднувати і підтримувати за принципом «рівний-рівному»).

3. Регіональним/місцевим органам влади максимально сприяти соціальній взаємодії та соціальному партнерству – максимального долучення ГО, представників об'єднань до розробки стратегій, прийняття рішень та реалізації програм, контролю за їх виконанням, надання допомоги. Зокрема, варто проводити навчання службовців з комунікації та взаємодії з постраждалими, військовослужбовцями – учасниками бойових дій (вислуховувати, включати емпатію, уникати бюрократичних перепон, і т.п.).

4. Проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу в суспільстві про важливість та роль самого суспільства. Зокрема, проблема адаптації людей з інвалідністю (а кількість таких зростає щодня!). Важливим завданням повоєнного суспільства є соціальна інклюзія – дослівно «включення» особи з інвалідністю до повноцінного життя в соціумі. Слід знати, що і соціальна реабілітація і соціальна інклюзія є взаємозалежним процесом, з одного боку, спрямованим на відновлення здатності людини до життєдіяльності у соціальному середовищі, а з другого – на зміну характеру самого середовища для реалізації потреб людини.

5. Важливим аспектом є потреба у фахівцях – не лише психологах, а й у фахівцях

із соціальної роботи та соціального забезпечення, соціальних менеджерів. Адже це професійна діяльність, спрямована на підтримання і надання кваліфікованої допомоги особам/сім'ям, які потрапили в складні життєві обставини з метою розширення або відновлення їхньої здатності до соціального функціонування, сприяння реалізації громадянських прав, запобігання соціальному виключенню. Соціальний менеджер та фахівець із соціальної роботи закріплюються за певною територіальною одиницею. При цьому вони можуть мати віддалене робоче місце. Соціальний менеджер, фахівець із соціальної роботи відповідальні за виявлення дітей, осіб, сімей на ранніх етапах їхньої вразливості та організувати надання соціальних послуг.

6. Проведення творчих, соціально-психологічних, освітніх, духовних та інших практик у громадах; забезпечення професійного навчання та підвищення кваліфікацій соціальних працівників, психологів та педагогів для залучення до процесів реінтеграції та реадптації постраждалих осіб, а також осіб/сімей, які потрапили у складні життєві обставини.

Постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 560 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» урегульоване питання надання соціальних послуг особам, які опинились у складних життєвих обставинах, екстрено (кризово) в умовах воєнного стану. Рішення про надання послуг екстрено (кризово) приймається уповноваженим органом або надавачем соціальних послуг невідкладно та протягом однієї доби забезпечується їх надання. Відповідно до ухваленого рішення людям з інвалідністю та літнім людям «екстрено (кризово) можуть надаватися такі соціальні послуги: інформування; консультування; надання притулку, зокрема нічного; короткотермінове проживання; екстрене (кризове) втручання.

Під час дії на території України або адміністративно-територіальної одиниці надзвичайного або воєнного стану також може забезпечуватися надання екстрено (кризово) таких соціальних послуг: представництво інтересів; підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, бездомних осіб; соціальний супровід

сімей/осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; догляд вдома; догляд стаціонарний; денний догляд, денний догляд дітей з інвалідністю; паліативний догляд; соціально-психологічна реабілітація; натуральна допомога; переклад жестовою мовою; транспортні послуги» (Про внесення змін, 2022).

Для осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації, передбачено й надання інших видів соціальної допомоги:

– соціальна терапія – система професійного впливу на стан, поведінку, психіку особи (групи) з метою їх соціального і психологічного оздоровлення, усунення стійких порушень в соціальному функціонуванні (Кизименко, б.д.). Вона передбачає і пряме втручання з метою усунення перешкод, що заважають повноцінному соціальному розвитку індивіда, соціальної групи;

– соціальне консультування – технологія надання соціальної допомоги шляхом переважно психологічного впливу на людину або малу групу з метою їх соціалізації, відновлення та оптимізації їх соціальних функцій, орієнтирів, вироблення соціальних норм поведінки і спілкування. Консультування може бути юридичним, медичним, психологічним, соціально-психологічним, соціально-педагогічним залежно від ситуації (Кизименко, б.д.);

– оціальне посередництво – процес сприяння досягненню згоди між соціальним суб'єктом

і об'єктом для вирішення соціальних проблем останнього і надання йому допомоги. Для вирішення соціальних проблем можуть залучатися кілька суб'єктів, здатних допомогти (державні соціальні установи, громадські організації, комерційні структури тощо) (Тюптя, 2004).

Висновки. Перед вітчизняною системою соціального захисту та соціального забезпечення сьогодні постали нові соціальні виклики та набули надзвичайної гостроти наявні. Зростання чисельності осіб, постраждалих від війни, ставить перед державою не лише питання надання їм соціальної допомоги (насамперед, матеріальної), а й вимагає застосування класичних та інноваційних інструментів соціального захисту, солідарності суспільства для налагодження для швидкої відбудови і розбудови України.

Російська воєнна агресія та набуття Україною статусу кандидата в члени Євросоюзу показала необхідність якомога скорішого втірення проблем правового забезпечення соціального захисту в умовах воєнного стану, розробку шляхів їх вирішення. Великого значення набуває забезпечення професійного навчання та підвищення кваліфікацій соціальних працівників, психологів та педагогів та інших фахівців для залучення до процесів реінтеграції та реадптації постраждалих військових та цивільних осіб, а також осіб/сімей, які потрапили у складні життєві обставини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко-Бузиль Юлія. Правові та психологічні основи поняття «реінтеграція учасників бойових дій». *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Випуск 9. С. 28–34. URL: http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/9_2021/6.pdf
2. Звіт за результатами аналітичного дослідження «Ефективність моделей допомоги мобільних бригад соціально психологічної допомоги на шляху реінтеграції учасників бойових дій в АТО/ООС та членів їх родин до мирного життя на території Миколаївської та Київської областей». Березень 2020. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/mt_jfo_report_final_compressed_1.pdf
3. Кизименко Л. Д., Бедна Л. М. Словник-довідник соціального працівника. URL: <http://ipp.lp.edu.ua/Library/004/004.html>
4. Кравченко В. І. Виклики і загрози Україні, її економіці та фінансам у першій третині XXI століття. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5170>
5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-%D0%BF#Text>
6. Про соціальні послуги : Закон України № 2671-VIII, чинний, поточна редакція від 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
7. Реінтеграція ветеранів: активісти презентували дослідження. *Український кризовий медіа-центр*. 21.12.2021. URL: <https://uacrisis.org/uk/reintegratsiya-veteraniv>
8. Сільвестрова О.Ю. «Великі виклики» як пріоритети сучасної соціальної роботи». *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : Матеріали V міжнародної науково-практичної кон-*

ференції (12-13 березня 2021 року, м. Київ) / за ред. Ю. М. Швалба. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С. 179–181. URL: https://psy.knu.ua/images/conference/2021/tezy_knu_socwork_03_2021.pdf

9. Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: Теорія і практика. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-12112.html>

10. Філіпчук В. Р. Соціальний захист населення: зміст категорії та відповідність викликам глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20, ч. 3. С. 106–110. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/24.pdf

11. Coyle, Sue. The Grand Challenges for Social Work: An Update. *Social Work Today*, (19, 5). 16-20. Retrieved from <http://viewer.zmags.com/publication/95df95ab/#/95df95ab/17>

12. Grand Challenges for Social Work. URL: <https://grandchallengesforsocialwork.org/>

13. Obinger, H., Schmitt, C. (2019) World war and welfare legislation in western countries. *Journal of European Social Policy*. 261–274. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0958928719892852>

14. Social protection. *UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/social-policy/social-protection>

15. Toynbee, Arnold J. A Study of History. URL: <https://discoversocialsciences.files.wordpress.com/2017/08/toynbee-study-of-history.pdf>

REFERENCES:

1. Boiko-Buzyl Yuliia. Pravovi ta psykholohichni osnovy poniattia «reintegratsiia uchashnykh boiovykh dii» [Legal and psychological foundations of the concept of «reintegration of combatants»]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya psykholohichni nauky*. 2021. Vypusk 9. S. 28–34. Retrieved from http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/9_2021/6.pdf [in Ukrainian]

2. Zvit za rezultaty analitichnoho doslidzhennia «Efektyvnist modelei dopomohy mobilnykh bryhad sotsialno psykholohichnoi dopomohy na shliakhu reintegratsii uchashnykh boiovykh dii v ATO/OOS ta chleniv yikh rodyn do myrnoho zhyttia na terytorii Mykolaivskoi ta Kyivskoi oblasti». Berezen, 2020 [Report on the results of the analytical study «Effectiveness of models of assistance of mobile brigades of social and psychological assistance on the way to reintegration of combatants in ATO/OOS and their family members to a peaceful life in the territory of Mykolaiv and Kyiv regions»]. March, 2020. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/mt_jfo_report_final_compressed_1.pdf [in Ukrainian]

3. Kyzymenko L.D., Biedna L.M. Slovnyk-dovidnyk sotsialnoho pratsivnyka [Dictionary-handbook of a social worker]. Retrieved from <http://ipp.lp.edu.ua/Library/004/004.html> [in Ukrainian]

4. Kravchenko V. I. Vyklyky i zahrozy Ukraini, yii ekonomitsi ta finansam u pershii tretyni XXI stolittia [Challenges and threats to Ukraine, its economy and finances in the first third of the XXI century]. *Efektivna ekonomika*. № 10, 2016. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5170> [in Ukrainian]

5. Pro vnesennia zmin do deiakyykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy shchodo nadannia sotsialnykh posluh u razi vvedennia nadzvychainoho abo voiennoho stanu v Ukraini abo okremykh yii mistsevostiakh [On making changes to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the provision of social services in the event of the introduction of a state of emergency or martial law in Ukraine or some of its localities] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 travnia 2022 r. № 560. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

6. Pro sotsialni posluhy : Zakon Ukrainy [On social services: Law of Ukraine] № 2671-VIII, chynnyi, potochna redaktsiia vid 27.04.2022. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian]

7. Reintegratsiia veteraniv: aktyvisty prezentuvaly doslidzhennia [Reintegration of veterans: activists presented research]. *Ukrainskyi kryzovyi media-tsentr*. 21.12.2021. Retrieved from <https://uacrisis.org/uk/reintegratsiya-veteraniv> [in Ukrainian]

8. Silvestrova O.Iu. «Velyki vyklyky» yak priorityety suchasnoi sotsialnoi roboty» [«Grand challenges» as priorities of modern social work]. *Rozvyvalnyi potentsial suchasnoi sotsialnoi roboty: metodolohiia ta tekhnolohii : Materialy V mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii (12-13 bereznia 2021 roku, m. Kyiv) / za red. Yu.M. Shvalba*. Kyiv : KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2021. S. 179-181. Retrieved from https://psy.knu.ua/images/conference/2021/tezy_knu_socwork_03_2021.pdf [in Ukrainian]

9. Tiuptia L.T., Ivanova I.B. Sotsialna robota: Teoriia i praktyka [Social work: Theory and practice.]. Kyiv: VMUROL «Україна», 2004. 408 с. Retrieved from <http://politics.ellib.org.ua/pages-12112.html> [in Ukrainian]

10. Filipchuk V. R. Sotsialnyi zakhyst naselennia: zmist katehorii ta vidpovidnist vyklykam hlobalizatsii [Social protection of the population: content of the category and compliance with the challenges of globalization]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo*. 2018. Vyp. 20, chastyna 3. S. 106–110. Retrieved from http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/24.pdf [in Ukrainian]

11. Coyle, Sue. The Grand Challenges for Social Work: An Update. *Social Work Today*, (19, 5). 16–20. Retrieved from <http://viewer.zmags.com/publication/95df95ab#/95df95ab/17>
12. Grand Challenges for Social Work. Retrieved from <https://grandchallengesforsocialwork.org/>
13. Obinger, H., Schmitt, C. (2019) World war and welfare legislation in western countries. *Journal of European Social Policy*. 261–274. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0958928719892852>
14. Social protection. *UNICEF*. Retrieved from <https://www.unicef.org/social-policy/social-protection>
15. Toynbee, Arnold J. A Study of History. Retrieved from <https://discoversocialsciences.files.wordpress.com/2017/08/toynbee-study-of-history.pdf>